

Základní ekonomické pojmy

Materiál byl vytvořen v rámci projektu
Nové výzvy, nové příležitosti, nová škola

Tento projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem České republiky

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Podstata a předmět ekonomie

Slovo EKONOMIE pochází ze dvou řeckých slov:

OIKOS - dům

NOMOS - řídit

Ekonomie - společenská věda o tom, jak využívat omezené zdroje k výrobě užitečných statků a služeb a jak tyto statky a služby rozdělovat mezi různé skupiny spotřebitelů tak, aby došlo k co nejlepšímu uspokojení neomezených potřeb.

Ekonomika - ve smyslu hospodářství se zabývá uplatněním ekonomických teorií v praxi

Ekonomie	x	Ekonomika
zabývá se ekonomickou teorií		zabývá se ekonomickou praxí

Vztah ekonomie k jiným vědám

– ekonomie má povahu interdisciplinární vědy, tzn. že využívá poznatků z jiných vědních disciplín např. z matematiky, statistiky, psychologie, sociologie, práva, etiky apod.

Podle toho, kterou oblastí se ekonomie zabývá můžeme ekonomii dělit na dvě části:

Mikroekonomie - studuje chování jednotlivých ekonomických subjektů (domácností, firem, jednotlivců). Řeší např. určení výše výroby jednotlivých podniků, stanovení mezd, cen, zkoumá úspory domácností, kam lidé investují apod.

Makroekonomie - studuje ekonomiku jako celek. Zajímá se o ekonomický růst, nezaměstnanost, inflaci, daně, množství peněz v oběhu, měnový kurz, státní rozpočet, zadluženost země apod.

Podle přístupu k ekonomickým problémům rozlišujeme dva směry ekonomické teorie:

Pozitivní ekonomie - zkoumá ekonomický život takový, jaký je. Popisuje fakta a chování ekonomiky, aniž by ji hodnotila z hlediska efektivity, dokonalosti, spravedlnosti apod.

Normativní - na základě zkoumání ekonomické reality se snaží ukázat, jaký by ekonomický život měl být. Hodnotí stav ekonomiky, posuzuje její vlastnosti, věnuje pozornost sociálním a etickým otázkám ve spojení s ekonomikou a navrhuje opatření ke zlepšení jejího fungování.

Vznik a vývoj ekonomie

Ekonomie jako samostatná vědní disciplína **vznikla v 18.století**, její kořeny však sahají daleko do minulosti.

Vyhraněné ekonomické názory, zajímavé myšlenky a postřehy nalezneme již v pracích antických filosofů **Platóna** a **Aristotela** (kolem roku 400 př. n. l.). Ekonomie byla tehdy součástí filosofie.

První prvky systematictějšího ekonomického myšlení se projevily v průběhu 14 - 16. století. Objevil se názorový směr později označovaný jako **merkantilismus**. Jeho představitelé ztotožňovali bohatství s penězi a drahými kovy. Důraz kladli na obchod, zejména zahraniční.

Dalším přínosem v oblasti ekonomie byl **fyziokratismus** - francouzský ekonomický směr, který spatřoval zdroj bohatství v práci v zemědělství (hlavní představitel **Francois Quesnay**).

K velkému rozkvětu ekonomického myšlení došlo v Británii na konci 18. století a na počátku 19. století, zejména v pracích **Adama Smitha** a **Davidu Ricarda**. Ti jsou považováni za zakladatele **klasické školy** ekonomické teorie, která prosazovala nezasahování do ekonomiky ze strany státu. Publikaci A. Smitha „*Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*“ z roku 1776 dokonce pokládá mnoho ekonomů za počátek ekonomie jako samostatného vědního oboru.

Ekonomická věda se nadále vyvíjela a vývoj pokračuje i dnes. Vzniklo mnoho teorií, které se názorově liší. Např.:

Utopický socialismus - přímo reagoval na negativní dopady kapitalismu na dělníky, zneužívání levné práce dětí a dalších vážných sociálních jevů. Utopičtí socialisté očekávali přeměnu společnosti díky osvícené vládě mocných a bohatých.

Marxismus - na myšlenky utopických socialistů navázal **Karel Marx** s teorií nadhodnoty vytvářené dělnickou třídou, kterou si bez zásluh přivlastňují vykořisťovatelé (vlastníci kapitálu a pozemkoví vlastníci)

Keynesiánství - 30. a následující léta 20. století, hlavní představitel **John Maynard Keynes**; prosazuje a teoreticky zdůvodňuje nutnost zásahů státu do ekonomiky

Monetarismus - 50. a následující léta 20. století, hlavní představitel **Milton Friedman**; tato teorie je určitým protipólem keynesiánství, klade důraz na samoregulační funkce peněz v ekonomice

Ve vývoji českého ekonomického myšlení zaujímá významné místo **Karel Engliš**. Další významnou postavou české ekonomiky byl první ministr financí Československa **Alois Rašín**.

Ekonomické systémy

Pro rozlišování ekonomických systémů si musíme odpovědět na tři základní otázky:

1. **Co?** - jaké výrobky a služby mají být vyráběny a v jakém množství
2. **Jak?** - jak je vyrábět, tj. kdo, z jakých zdrojů a jakým technologickým postupem
3. **Pro koho?** - kdo bude spotřebitelem. Jak se rozdělí vytvořené výrobky a služby.

Podle odpovědí na tyto otázky rozlišujeme tyto ekonomické systémy:

1. zvykový systém

- nejstarší systém založený na kmenových vztazích a dělbě práce uvnitř této uzavřené skupiny
- o základních ekonomických otázkách rozhoduje náčelník a rada starších na základě zkušeností přenášených z generace na generaci
- v současnosti se v čisté formě vyskytuje pouze v primitivních společnostech

2. Příkazový systém

- direktivně řízená ekonomika, centrálně plánovaná ekonomika
- o základních ekonomických otázkách rozhoduje vláda formou příkazů a plánů
- tento systém využívaly bývalé socialistické státy, bývá také využíván ve válečném období nebo v zemích s diktaturou

3. Tržní systém

- na základní ekonomické otázky odpovídá trh a tržní zákonitosti
- vyrábí se jen to, co je trh schopen přijmout, co zákazníci chtějí (otázka co?)
- vyrábí se tak, aby výrobce dosáhl zisku, výroba s co nejnižšími náklady (otázka jak?)

- vyrábí se pro toho, kdo zaplatí (otázka pro koho?)
- tento systém neumí řešit procesy rozdělování a přerozdělování a neumí řešit selhání trhu

4. Smíšený

- jde o tržní systém doplněný o zásahy státu v situacích, kdy je třeba omezit negativní jevy tržního mechanismu (např. stanovení minimální mzdy, daní, sociálních opatření)
- tento systém dnes převládá, najdeme ho ve vyspělých státech světa

	CO	JAK	PRO KOHO
Zvyková ekonomika	o řešení všech tří otázek rozhoduje tradice		
Příkazová ekonomika	o řešení otázek rozhoduje stát a jeho orgány		
Tržní ekonomika	určuje každodenní volba spotřebitele	je určeno konkurencí mezi výrobci	je určeno nabídkou a poptávkou na trhu
Smíšená ekonomika	jde o tržní systém doplněný rozhodováním vlády		

Potřeby

Počátek veškeré ekonomie je u lidských potřeb a možnosti jejich uspokojování, neboť právě potřeby podněcují člověka k ekonomické činnosti.

Lidská potřeba - nedostatek něčeho, který si člověk uvědomuje nebo alespoň pociťuje a který jej podněcuje k činnostem (úsilí), pomocí nichž je možné tento nedostatek odstranit. Lidských potřeb je celá řada a jsou různého druhu.

Dělení potřeb

Podle naléhavosti jejich uspokojení rozeznáváme:

a) základní potřeby

- **existenční (fyziologické)** - musí být uspokojeny na prvním místě (např. jídlo, pití, oblečení, bydlení). Vyplyvají z biologické podstaty člověka.
- **kulturní (společenské)** - vznikají tím, že člověk žije ve společnosti s určitou zvláštní kulturou (vzdělání, zábava, sport, cestování). Přesahují sice nezbytné existenční minimum, ale ve vyspělých společnostech se jejich uspokojování považuje stále více za samozřejmé.

b) luxusní potřeby

- přání, která lze považovat za postradatelná (šperky, vozy, vily, cestování do vzdálených krajů)

Podle toho, koho se týkají rozlišujeme:

a) individuální potřeby

- týkají se jednotlivých lidí (koupě bot, přidělení stavební parcely, přijetí dítěte na školu, ...)

b) kolektivní potřeby

- jsou společné skupině lidí (dostatek pitné vody, čistota ulic, veřejné osvětlení, doprava do práce, prostory pro sport a odpočinek). Vznikají s růstem individuálních potřeb.

S rozvojem společnosti se rozsah lidských potřeb zvyšuje a roste podíl kolektivních potřeb.

Dále můžeme potřeby členit na:

- a) **hmotné** - materiální, vyjadřují naše požadavky mít a užívat věci (mít jídlo, byt, oblečení, auto, mobil, ...)
- b) **nehmotné** - duševní (společenské), vyjadřují naše požadavky mít a užívat znalosti, dovednost (vzdělání, kultura, přátelství, láska, bezpečnost, ...)

Statky a služby

Lidské potřeby jsou uspokojovány spotřebou statků a služeb.

Statky

Všechny věci (hmotné statky) a znalosti, dovednosti (nehmotné statky), jimž uspokojujeme potřeby.

Druhy statků

- Dle jejich podstaty
  - a) **hmotné (materiální)** - každá věc, kterou lze uspokojit lidské potřeby (auto, potraviny, oděvy)
  - b) **nehmotné (nemateriální)** – každý duševní výtvar člověka, jeho znalosti, dovednosti a vlastnosti, kterými lze uspokojit lidské potřeby (počítačový program, znalost cizího jazyka)
- Dle způsobu jejich dosažení
  - a) **ekonomické** - vznikají hospodářskou činností, jsou ve vztahu k potřebám omezené neboli vzácné (potraviny, ošacení, domy, auta). Musíme za ně zaplatit. Patří mezi ně většina statků.
  - b) **volné** - nevznikají hospodářskou činností, nejsou ve vztahu k potřebám omezené, jsou součástí přírody (vzduch, čistá voda, léčivé byliny, slunce...)
- Dle účelu použití
  - a) **spotřební** - slouží bezprostředně ke konečné spotřebě, kupují je jednotlivci a domácnosti
  - b) **kapitálové** - slouží k další výrobě, nakupují je podniky

Statky jsou **vzácné**. Vzácnost statků je dána rozdílem mezi množstvím statků potřebných k uspokojení potřeb a množstvím, které je dosažitelné. Uspokojení plynoucí ze spotřeby statků a služeb je označováno jako **užitek**.

Služby

Cizí činnosti, které samotným svým průběhem uspokojují lidské potřeby, aniž by se přitom materializovaly (zhmotňovaly) v nějakém samostatném předmětu.

- a) **věcné** - jsou zaměřeny na obnovu a zlepšení hmotných statků (opravy, nátěry, servis, ...)
- b) **osobní** - jsou zaměřeny na člověka (léčba, výuka jazyků, divadlo, vytvoření účesu, ...)

Převážnou část statků a služeb získávají lidé tak, že si je kupují ze svých příjmů. Část statků a služeb získávají zadarmo. Jde o tzv. **veřejné statky a služby**, které poskytuje a zajišťuje stát (veřejné osvětlení, obrana státu, parky, cesty)

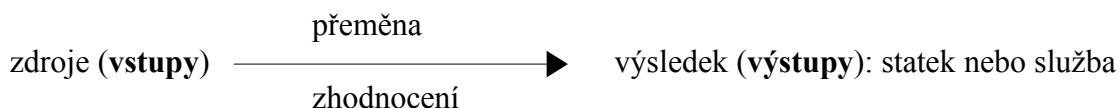

Zdroje uspokojování potřeb

Pokud má společnost uspokojovat své potřeby, musí spotřebovávat. Aby mohla spotřebovávat, musí **vyrábět**.

Výroba - proces uvědomělé přeměny **zdrojů** ve statky a služby potřebné pro jednotlivce a společnost. Při tomto procesu je důležité, aby došlo ke **zhodnocení zdrojů**, které do procesu vstupují.

Celý proces lze znázornit takto:

VSTUPY = ZDROJE = VÝROBNÍ FAKTORY = VÝROBNÍ ČINITELE

Existují tři základní výrobní faktory:

- práce
- přírodní zdroje - půda
- kapitál

Práce

- vědomá a účelná lidská činnost, jejímiž nositeli jsou lidé se svými rozličnými tělesnými a duševními schopnostmi a talenty
- předpoklady pro práci jsou **síla** (fyzické schopnosti), **znanosti** (duševní schopnosti), **dovednosti a návyky** (praktické zkušenosti)
- cenou práce je **mzda**

Přírodní zdroje (půda)

- tvoří je:
  - a) nerostné bohatství (uhlí, ropa, zemní plyn, dřevo)
  - b) přírodní síly (vítr, sluneční energie, vodní toky)
  - c) půda (pěstování zemědělských plodin) - cena placená za použití půdy se nazývá **renta**

Kapitál

- existuje ve dvou formách:
  - a) reálný (hmotný) kapitál - je výsledkem lidské práce, jsou to všechny kapitálové statky používané ve výrobě (stroje, nástroje, výrobní zařízení, počítače, zásoby surovin)
  - b) finanční kapitál - peníze, cenné papíry, úvěry, slouží k nákupu hmotného majetku a placení za práci
- cena placená za použití cizího kapitálu se nazývá **úrok**

Jednotlivé výrobní faktory jsou do značné míry zastupitelné. Jeden faktor můžeme nahradit jiným. Hledání a nalézání nejvhodnějších kombinací výrobních činitelů je jednou ze základních složek podnikatelské činnosti.